

Door Henk Jongma

Rare taal?

Inleiding

Bijna elke dag heb je op NPO2 zo rond 8 uur een quiz (*Twee voor twaalf, Per seconde wijzer, Met het mes op tafel* bijvoorbeeld) waar nu eens geen BN'ers maar 'gewone' Nederlanders aan meedoen. Aan het begin van de uitzending vraagt de presentator dan altijd of de deelnemers zich even willen voorstellen. Dat doen ze altijd graag. Ze noemen hun naam, noemen soms ook de naam van partner en kinderen, enzovoort. Ze vertellen ook waar ze wonen: 'Ik ben woonachtig in ...' zeggen ze dan vaak. Dat is toch vreemd. Waarom dat toch wat plechtige taalgebruik? Jij zou dat zo nooit zeggen als je je ergens moet voorstellen. Nee toch? Meestal vertellen ze ook wat hun beroep is. Maar dan vaak ook weer met een wat deftige woordkeus: 'Ik ben werkzaam als ...' En sommige deelnemers maken het nog mooier: 'In het dagelijks leven ben ik werkzaam als ...' In het dagelijks leven – is er nog een ander leven dan?

Waarom gebruiken mensen in die voorstelronde deze toch wat plechtige, niet alledaagse uitdrukkingen? Omdat het toch een wat bijzondere situatie is? Als ze iemand op een feestje ontmoeten gebruiken ze deze uitdrukkingen vast niet.

Japke-d. Bouma die in haar rubriek in *NRC-Handelsblad* steeds merkwaardig of modieus taalgebruik aan de orde stelt, verwonderde zich op 22 februari over het taalgebruik van de politie: *De politie praat echt heel raar*, was de kop boven haar column. Maar ze veroordeelde dat taalgebruik niet, maakte het ook niet belachelijk, integendeel. 'Maar ik zeg: handen af van de politietaal. Overbodige taalvernieuwing is er al genoeg', schreef ze aan het slot. Een week later kwam ze erop terug: een politiedocent had haar verteld dat hij de agenten dat soort taal juist probeerde af te leren.

Daar gaat het over in deze lesbrief: niet-alledaags taalgebruik. Overdreven deftig? Toch nodig? Wat vind jij?

Opzet van deze lesbrief

Een paar opdrachten uit deze lesbrief maak je alleen (solo), voor de andere heb je een partner nodig.

- Je leest de eerste column van Japke-d. Bouma, en maakt daarbij de opdrachten 1 t/m 3 alleen en de opdrachten 4 en 5 met een partner.
- Je leest de tweede column, en maakt de opdrachten 6, 7 en 9 alleen en de opdrachten 8, 10 en 11 met een partner.
- Je maakt de slotopdracht.

Niveau

Deze lesbrief kan worden gebruikt in 3, 4 en 5 havo en in 3, 4, 5 en 6 vwo.

Tekst 1

Bij de politie praten ze écht heel raar

1 Ik ben een kind van twee dienders – schitterend woord trouwens, diender – dus het gaat me aan het hart dat het niet zo goed gaat met de politie. De recherche is overbelast, een politiemol kreeg celstraf, een Amsterdamse politiecommissaris ontslag – en dan heb ik alleen nog maar de afgelopen week behandeld.

2 Het grootste probleem van de politie is dat ze niet met haar tijd meegaat. De criminelen zijn jong gebleven, de politiemensen steeds ouder, daar komt het in het kort op neer.

3 Als je luistert naar de taal van de politie, is dat zeker zo. Toen ik een kind was tikte mijn vader al archaïsche uitdrukkingen als 'staandehouding', 'onwelwording' en 'de manspersoon die zich verdacht ophield' in zijn processen-verbaal. Dertig jaar later praat de politie nog steeds zo.

4 Maar ik snáp dat wel. Natuurlijk klinkt het belachelijk als je zegt dat 'de verdachte zich verzette met gebruikmaking van een wapen, zijnde een deegroller'. Maar je geeft wel meer informatie dan dat je zegt dat de bakker een klap van de molen heeft gehad.

5 Politietaal houdt ook de ellende in de wereld op afstand.

Objectiveren houdt je hoofd gezond. Daarom zeggen agenten niet dat 'die schoft van een tbs'er een meisje heeft verkracht', maar dat 'de verdachte het slachtoffer seksueel misbruikte'.

6 Politietaal is vaak ook mooier dan normale taal. Zo zijn mensen niet gewoon thuis als de politie aanbelt, maar wordt 'de verdachte aangetroffen in zijn woning'. Hoef je ook niet meer uit te leggen hoe je bent binnengekomen. Mooi ook, dat 'aantreffen'. Alsof ze zelf niet eens wisten dat ze thuis waren.

7 Politiemensen komen ook altijd 'ter plaatse'. Nergens in de samenleving komt nog iemand 'ter plaatse', behalve bij de politie. *Veni, vidi, vici* – dat gevoel heb ik erbij. Of wat dacht u van 'veiligheidsregio' – een regio waar je veilig bent, daarbuiten is het oppassen geblazen. Of 'hangende het onderzoek'. De verdachte hangt nog niet, maar dat zit er wel aan te komen, mensen.

8 Politietaal is ook lekker feitelijk. Dan wordt er een bloedende romp in een gymtas gevonden, maar onderzoekt de politie tóch nog even 'of er sprake is van een misdrijf'. Want misschien is die romp uit zichzelf in die tas gekropen, rits dicht, je weet het niet. Politietaal is ook netter. Zo zijn verdachten altijd 'in kennelijke staat' of 'onder invloed'. 'Straalbezopen' zeg je maar tegen je vrienden. 'De daders zijn nog voortvluchtig' is er ook zo één. Vind ik subtieler dan dat de politie net te laat was. Een 'handgemeen tussen personen woonachtig in belendende percelen' is gewoon een burenruzie. Maar zeg nou eerlijk, zou u daar de politie voor bellen?

9 Ik bedoel: politietaal is spannender. Neem 'in de nacht van zaterdag op zondag'. Dan zit je toch meteen in een thriller? Of 'bewijs veiligstellen'. Vind ik stoerder klinken dan dat ze een sigarettenpeuk in een zakje hebben gedaan. Bewijs veiligstellen klinkt bovendien als 'u kunt rustig slapen mevrouwje en het bewijs ook'. De politie waakt – is trouwens écht zo.

10 Maar het mooiste vind ik de lollige politietaal. Zoals 'braaksporen'. Dan was ik wezen drinken, belde ik mijn vader de volgende middag, zei ik: 'Pap, ik heb vanochtend weer behoorlijk wat braaksporen aangetroffen in mijn woning' en dat vonden wij dan humor. Dus ja. Zéker moet de politie vernieuwen. Maar ik zeg: handen af van de politietaal.

11 Overbodige taalvernieuwing is er al genoeg.

Door: Japke-d. Bouma, in *NRC Handelsblad*, 22 februari 2018.

Opdracht 1 – solo

Omschrijf van de volgende woorden en woordgroepen de betekenis.

Alinea	Woord of woordgroep	Betekenis
1	overbelast	
	politieamol	
3	archaïsche uitdrukkingen	
4	een klap van de molen	
5	objectiveren	
7	veni, vidi, vici	
9	thriller	

Opdracht 2 – solo

Japke-d. Bouma gebruikt in haar column heel wat woorden en uitdrukkingen uit de 'politietaal'. Zet achter elke term of ze dat gebruik als positief of als negatief beoordeelt. Geef, waar mogelijk, ook de motivatie bij haar oordeel.

Woord of uitdrukking	Oordeel: + of –	Motivatie (waarom?)
bewijs veiligstellen		
braaksporen		
de daders zijn nog voortvluchtig		
de verdachte misbruikte het slachtoffer		
de verdachte wordt aangetroffen		
een handgemeen		
een wapen, zijnde een deegroller		
hangende het onderzoek		
in de nacht van zaterdag op zondag		
in kennelijke staat		
in zijn woning		
manspersoon		
onder invloed		
onwelwording		
staandehouding		
ter plaatse		
veiligheidsregio		
woonachtig in belendende percelen		
zich verdacht ophouden		

Opdracht 3 – solo

Vul in wat je zelf vindt van het gebruik van die woorden en uitdrukkingen door de politie. Leg ook uit waarom je dat vindt. Je kunt daarbij denken aan zaken als duidelijkheid, begrijpelijkheid, volledigheid, enzovoort.

Woord of uitdrukking	Oordeel: + of –	Motivatie (waarom?)
bewijs veiligstellen		
braaksporen		
de daders zijn nog voortvluchtig		
de verdachte misbruikte het slachtoffer		
de verdachte wordt aangetroffen		
een handgemeen		
een wapen, zijnde een deegroller		
hangende het onderzoek		
in de nacht van zaterdag op zondag		
in kennelijke staat		
in zijn woning		
manspersoon		
onder invloed		
onwelwording		
staandehouding		
ter plaatse		
veiligheidsregio		
woonachtig in belendende percelen		
zich verdacht ophouden		

Opdracht 4 – tweetal

Voor deze opdracht heb je een partner nodig.

- a** Vergelijk jullie uitwerkingen van opdracht 2 en 3. Probeer tot een gezamenlijk oordeel te komen.
- b** Vul voor de woorden en uitdrukkingen die jullie niet goed vinden een alternatief in.

Woord of uitdrukking	Alternatief	Motivatie (waarom is dit beter?)
bewijs veiligstellen		
braaksporen		
de daders zijn nog voortvluchtig		
de verdachte misbruikte het slachtoffer		
de verdachte wordt aangetroffen		
een handgemeen		
een wapen, zijnde een deegroller		
hangende het onderzoek		
in de nacht van zaterdag op zondag		
in kennelijke staat		
in zijn woning		
manspersoon		
onder invloed		
onwelwording		
staandehouding		
ter plaatse		
veiligheidsregio		
woonachtig in belendende percelen		
zich verdacht ophouden		

Opdracht 5 – tweetal

Een columnist moet natuurlijk de aandacht van de lezer trekken. Japke-d. Bouma doet dat ook door af en toe te proberen grappig te zijn. Dat kan door de woordkeus, door een anekdote, enzovoort. Maar ja, wat de een grappig vindt, vindt een ander misschien wel heel erg flauw.

Zoek in deze column vijf voorbeelden van hoe ze grappig probeert te zijn. Leg bij elk voorbeeld uit waarom jullie dat wel of niet echt grappig vinden.

Tekst 2

De politie moet beter leren praten

1 Oké, oké, oké. Vorige week was ik misschien wat té enthousiast. Toen schreef ik over de archaïsche taal die de politie gebruikt en dat ik daar zo van hou. Verdachten die 'worden aangetroffen in hun woning', 'manspersonen' die 'staande gehouden worden' en 'voertuigen welke zich in tegengestelde richting bewegen': dat is toch heerlijk.

2 Nou nee, meldde Cees Sjouwerman zich meteen bij me op Twitter. Hij is politiedocent en probeert dat soort taal de agenten juist áf te leren. Of ik dáár liever eens aandacht aan wilde besteden.

3 Want hoezo 'aantreffen'. 'Zeg liever dat je iets rook, zag, voelde, hoorde of proefde,' zegt Sjouwerman. 'Dat is duidelijker.' 'Manspersonen' slaan natuurlijk al helemaal nergens op, het verwijzend voornaamwoord 'welke' moet sowieso verboden worden en je in 'tegengestelde richting bewegen' is écht veel te veel categorie-bijbel, vindt hij.

4 Dat geldt trouwens voor meer politietaal, zegt Sjouwerman als ik hem aan de telefoon spreek. 'Geen flauw idee waarom, maar dan schrijven collega's in hun proces-verbaal dat 'heden voor mij verscheen, een vrouw die verklaarde dat haar fiets gestolen was'. Alsof de fiets van de heilige maagd Maria gejat is.'

5 Net als 'ter terechtzitting'. 'Dat is gewoon in de rechtszaal.' Of 'aldaar' en 'derwaarts'. 'Dat is 'daar' en 'daarheen'.' 'Bevinden' vindt hij ook te vaag. 'Zeg liever dat er iets hing, zat of stond, dat is specifieker.' Of: 'We begaven ons naar het opgegeven perceel'. "Begeven' is gewoon 'gaan'. En 'perceel' is een stuk grond. Zeg liever wáárheen je gaat.'

6 En dan deze: 'Ik zag dat de manspersoon zijn rechterarm naar achteren bracht, zijn hand tot een vuist balde en die kennelijk met kracht in de richting van mijn gezicht stootte waarna ik voelde dat zijn rechtervuist mij op de neus trof en ik pijn voelde.' 'Kom op zeg! Zeg gewoon dat hij je een klap op de neus gaf en dat het pijn deed. Dat is echt hetzelfde.'

7 Volgens Sjouwerman is al die ouderwetsche taal ooit begonnen bij een veldwachter met snor die tegen een fietser zei: 'Zo mevrouwetje, waarom hebben wij geen licht op onze fiets?' Daarna is die taal generatie op generatie agenten doorgegeven. Lastig om uit te bannen, zegt Sjouwerman. 'Want het is tegenwoordig ook een soort geuzenjargon.'

8 Sjouwerman laat zich er niet door afschrikken en grijpt met zijn papieren machete genadeloos in. Zeker als hij leest: 'Ik rook dat de adem van de man riekte naar het inwendig gebruik van alcoholhoudende drank'. 'Hoezo ruik je iets dat riekt? En inwendig gebruik? Zeg gewoon dat je drank in zijn adem rook.'

9 Kan je niet beter zeggen dat de man dronken was? Nee, dat ook weer niet, zegt Sjouwerman. Want het kan ook nog zo zijn dat hij een fles whiskey over zich heen gooide en toch zo nuchter is als een kalf. 'De politie moet zich bij de feiten houden.'

10 Daarom blijven sommige archaische woorden nodig bij de politie. Het woord 'woning' bijvoorbeeld. 'Want huis kan ook een gebouw zijn. Pas als je woning zegt, weet je dat het gebruikt wordt voor bewoning.' Of 'ter plaatse': 'Daarmee zeg je heel kort en precies dat je op de plek bent waar het gebeurt of gebeurde.' En stoffelijk overschot? 'Dat klinkt minder hard dan lijk.' Zo zal er dus weliswaar minder politietaal overblijven als het aan Sjouwerman ligt, maar zal er wel altijd iets van blijven bestaan. En dat stemt deze dochter van twee dienders dan toch weer vrolijk.

Door: Japke-d. Bouma, in *NRC Handelsblad*, 1 maart 2018.

Opdracht 6 – solo

Omschrijf van de volgende woorden en woordgroepen de betekenis.

Alinea	Woord of uitdrukking	Betekenis
3	categorie-bijbel	
5	specifieker	
7	veldwachter	
7	generatie	
7	geuzenjargon	
8	papieren machete	

Opdracht 7 – solo

Sjouwerman vindt dat sommige woorden en uitdrukkingen die Bouma in haar vorige column noemde, moeten blijven. Van andere vindt hij dat ze juist moeten verdwijnen. Er zijn ook woorden waar hij niets over zegt. Noteer, waar mogelijk, zijn mening en zijn motivatie.

Woord of uitdrukking	Oordeel (blijven of verdwijnen)	Motivatie (waarom?)
bewijs veiligstellen		
braaksporen		
de daders zijn nog voortvluchtig		

de verdachte misbruikte het slachtoffer		
de verdachte wordt aangetroffen		
een handgemeen		
een wapen, zijnde een deegroller		
hangende het onderzoek		
in de nacht van zaterdag op zondag		
in kennelijke staat		
in zijn woning		
manspersoon		
onder invloed		
onwelwording		
staandehouding		
ter plaatse		
veiligheidsregio		
woonachtig in belendende percelen		
zich verdacht ophouden		

Opdracht 8 – tweetal

In opdracht 4 heb je met een partner alternatieven voor sommige woorden en uitdrukkingen bedacht.

- a** Ga samen na of Sjouwerman het met jullie voorstellen eens zou zijn.
- b** Als Sjouwerman het niet met jullie eens is, snap je dat dan of vind je nog steeds jullie voorstel beter? Wel even uitleggen dan.

Opdracht 9 – solo

Sjouwerman beoordeelt heel wat politie-uitdrukkingen. Vul dit overzicht in.

Woord of uitdrukking	Oordeel van Sjouwerman: + of –	Motivering (waarom?)
aantreffen		
aldaar		
begeven		
bevinden		
derwaarts		
heden voor mij verscheen		
ik rook dat de adem van de man riekte		
in tegengestelde richting bewegen		
inwendig gebruik		
manspersonen		
perceel		
stoffelijk overschot		
ter plaatse		
ter terechtzitting		
welke		
woning		

Opdracht 10 – tweetal

Wat vinden jullie van de opvattingen van Sjouwerman? Zijn jullie het met hem eens? Leg uit.

Woord of uitdrukking	Eens met Sjouwerman: ja / nee	Motivering (waarom?)
aantreffen		
aldaar		
begeven		
bevinden		
derwaarts		
heden voor mij verscheen		
ik rook dat de adem van de man riekte		
in tegengestelde richting bewegen		
inwendig gebruik		
manspersonen		
perceel		
stoffelijk overschot		
ter plaatse		
ter terechtzitting		
welke		
woning		

Opdracht 11 – tweetal

Ook nu probeert Japke-d. Bouma de aandacht van de lezer te trekken en vast te houden. Zoek uit deze column weer vijf voorbeelden waar ze de lezer met een grapje probeert te boeien. En leg bij elk voorbeeld uit waarom jullie dat wel of niet echt grappig vinden.

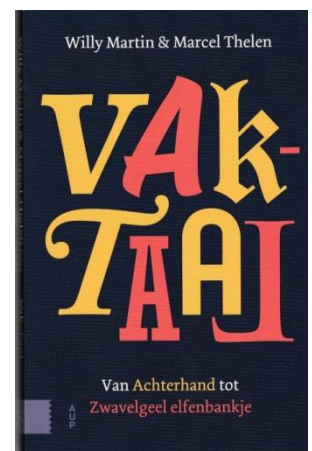
Slotopdracht

De politie gebruikt woorden en uitdrukkingen die horen bij het beroep. Daarin staan ze natuurlijk niet alleen: ieder beroep en iedere sport of hobby heeft een eigen 'vaktaal'.

In het in 2017 onder redactie van Willy Martin en Marcel Thelen verschenen boek *Vaktaal* (Amsterdam 2017) vind je heel wat voorbeelden.

Je leest daar dat een ruiter een paard kan *verzamelen*, dat een pizza *chewy* kan zijn, dat je muziek *spiccato* kunt noemen, dat je een *pionoffer* kunt brengen, dat een hardloper soms zit *opgesloten* of dat je *in het riet* soms een *wouwaapje* kunt zien.

Veerle Windels vertelt over modetaal, Herbert Blankesteyn over computertaal en Emma Crebolder over golftaal, Jan Luitzen over turnen, Jean Paul van Bendegem over wiskundeterminen. Enzovoort. Interessant. Maar zelf gebruik je natuurlijk ook vaktaal: bij je sport, bij je hobby, bij je baantje, bij je muziekvoorkeur ...

Opdracht 12

- Noteer minimaal tien woorden of uitdrukkingen uit jouw 'vaktaal'.
- Gebruik ze in een korte tekst, of, als dat niet lukt, in een paar losse alinea's. Onderstreep (of cursiveer) de vaktaal.
- Leg je tekst(en) drie keer aan een medeleerling voor en vraag of ze de betekenis kennen of uit de tekst kunnen afleiden.
- Schrijf een korte, informatieve tekst over jouw 'vaktaal'. Vertel waarom die vaktaal nodig of nuttig is, waar en wanneer je die gebruikt en wat daarin voor jou zo mooi en bekend is, maar voor anderen moeilijk te begrijpen.

